

LUND UNIVERSITY

Rekommendationer

Stärk bibliotekens sociala roll

Engström, Lisa; Rivano Eckerdal, Johanna

2025

Document Version:
Förlagets slutgiltiga version

[Link to publication](#)

Citation for published version (APA):
Engström, L., & Rivano Eckerdal, J. (2025, jan.). Rekommendationer: Stärk bibliotekens sociala roll. *Infrastructuring Libraries in Transformation (ILIT)* .

Total number of authors:
2

General rights

Unless other specific re-use rights are stated the following general rights apply:
Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal

Read more about Creative commons licenses: <https://creativecommons.org/licenses/>

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

LUND UNIVERSITY

PO Box 117
221 00 Lund
+46 46-222 00 00

Rekommendationer

Stärk bibliotekens sociala roll

Introduktion

Vi som skrivit denna text är en del av forskningsprojektet ILIT. ILIT undersöker hur folkbibliotek fungerar i en tid som präglas av sociala utmaningar. Exempel på utmaningar är segregation, diskriminering, ekonomiska åtstramningar och arbetslöshet. ILIT är en förkortning av *Infrastructuring Libraries in Transformation*. Projektet genomförs i Sverige (Malmö), Nederländerna (Rotterdam) och Österrike (Wien) under åren 2022–2025.

Projektet har tre delar. En inriktad på bibliotekarier, en på beslutsfattare och andra intressenter samt en på biblioteksbesökare. Den här texten baseras på den del av projektet där vi vänt oss till beslutsfattare och andra intressenter och frågat om deras syn på bibliotekens sociala roll.

Vår utgångspunkt är att förstå biblioteken som *sociala infrastrukturer*. En infrastruktur är en grundläggande struktur som är viktig för att ett samhälle ska fungera bra. Ofta menar vi sådant som ledningar för el, vatten och internet eller vägar för transport med bil, tåg, cykel eller till fots. De offentligt finansierade biblioteken är en infrastruktur som ger tillgång till information och kultur. För många är biblioteken den plats man vänder sig till för att få råd och stöd kring flera av livets stora frågor och beslut. Det gäller inte minst människor i utsatta situationer. Den svenska bibliotekslagen slår fast att det ska finnas folkbibliotek i alla kommuner.

Genom att tala om folkbibliotek som *sociala infrastrukturer* betonar vi den sociala funktion som bibliotek har. Folkbibliotek bidrar till ett väl fungerande samhälle genom att stödja människor i vardagen, bland annat genom att vara mötesplatser. Bibliotekets personal har en avgörande roll för att biblioteken ska kunna fylla denna roll. Men vi ser att denna roll hotas av nedskärningar och åtstramningspolitik. Därför vill vi uppmärksamma det stora värde som bibliotek med sin personal har för ett välfungerande, hållbart och robust samhälle (se också våra andra rekommendationer som finns tillgängliga på projektets webbplats www.transforminglibraries.net).

I denna text riktar vi oss till beslutsfattare och presenterar våra rekommendationer som syftar till att stärka bibliotekens sociala roll. Rekommendationerna kan användas som argument för att folkbibliotek med större kraft ska kunna stödja invånarna och städerna där de finns.

Forskningsprojektet ILIT

Forskningsprojektet i korthet:

- ILIT startar 2022 och avslutas 2025.
- Forskningen genomförs i tre folkbiblioteksorganisationer i de deltagande länderna; Sverige, Nederländerna och Österrike.
- Sju forskare samt en social designer ingår i forskningsgruppen.
- I Sverige är Region Skåne projektpartner.
- Projektet är finansierat av EU inom ramprogrammet ERA-NET Cofund Urban Transformation Capacities (ENUTC) och den svenska delen finansieras av Formas och Energimyndigheten.
- Forskningsgruppen är tvärvetenskaplig.
- En blandning av kvalitativa metoder används, såsom intervjuer, deltagande observationer och kritisk policyanalys.
- ILIT har utvecklat en deltagande metod som vi kallar zine-workshoppar. Vi har arrangerat workshoppar där människor skapar enkla publikationer, så kallade zines. Till workshopparna har vi bjudit in bibliotekarier och användare, ledning, beslutsfattare och andra intressenter. Under workshopparna har deltagarna fått i uppdrag att tillsammans undersöka hur biblioteket kan fungera och utvecklas som en *social infrastruktur*.

Rekommendationernas syfte

ILIT menar att folkbibliotekets roll som social infrastruktur i närsamhället kan stärkas ytterligare. För varje del av projektet presenterar vi våra rekommendationer om vilka förutsättningar som krävs för att man vid biblioteken på bästa sätt ska kunna utföra sitt dagliga arbete att uppfylla bibliotekets roll som social infrastruktur. Denna text relaterar till den del som vi kallar bibliotekens institutionella stöd där vi vänt oss till politiker och tjänstepersoner i ledningsposition. Rekommendationerna är riktade till dem som har inflytande över biblioteken. De grundar sig på material insamlat av de svenska projektmedlemmarna under hösten 2023 och våren 2024. Materialet inkluderar åtta intervjuer med politiker och tjänstepersoner i Malmö, Region Skåne samt på nationell nivå, en workshop samt analys av styrdokument. Texten reflekterar även de diskussioner och reflektioner som därefter ägt rum med forskarkollegor, biblioteksverksamma samt med representanter från Region Skåne.

Begrepp

Folkbibliotek

Folkbibliotek finansieras av kommunerna och varje kommun måste enligt bibliotekslagen ha folkbibliotek. Folkbibliotek ska vara tillgängliga för alla. Personer med funktionsnedsättning, de nationella minoriteterna och personer med annat modersmål än svenska samt barn och unga är särskilt prioriterade grupper för biblioteken. (Bibliotekslag 2013:801)

Social infrastruktur

Infrastrukturer är grundläggande strukturer som upprätthåller viktiga samhällsfunktioner. Under lång tid har fysiska konstruktioner som vägar, elnät, vattenledningar och internet beskrivits som infrastrukturer. När ILIT talar om biblioteket som en social infrastruktur inkluderar vi en fysisk dimension, som t ex biblioteksrummet, men också de relationer och nätverk som biblioteksverksamheten möjliggör.

Bibliotekarie

Bibliotekarier har utbildning i biblioteks- och informationsstudier och kan arbeta med en rad olika uppgifter och mot olika målgrupper i biblioteksverksamheten. Bibliotekarieprofessionen förhåller sig till internationella etiska riktlinjer, såsom IFLA/Unescos folkbiblioteksmanifest, samt till bibliotekslagen och lokala styrdokument.

Styrdokument

Kommunala verksamheter behöver utföras enligt en mängd olika lagar och regler. I denna text definierar vi styrdokument som de texter som reglerar verksamheten på ett folkbibliotek specifikt eftersom de är folkbibliotek. Det inkluderar internationella manifest och etiska riktlinjer, den nationella bibliotekslagen samt regionala och kommunala biblioteksplaner.

Aktuella utmaningar

I vår analys har vi identifierat tre spänningar som har stor inverkan på bibliotekens möjligheter att uppfylla en social roll.

1) Biblioteken har styrdokument på lokal, regional, nationell och internationell nivå samtidigt som den lokala autonomi är en central utgångspunkt för deras verksamhet. Politiska riktlinjer och budgetar utgör både hinder och möjligheter för folkbiblioteken. Det gäller att hitta en balans mellan nationella riktlinjer som ger vägledning och samtidigt tillåta lokalt självbestämmande. Kommunpolitiken har störst inflytande på folkbiblioteken eftersom biblioteken finansieras lokalt. Det medför att resurserna kan variera mycket mellan olika kommuner, men också inom en kommun. I vissa kommuner eller kommundelar ges bibliotek mer resurser och stöd, vilket underlättar arbetet med att fungera som social infrastruktur. I andra kommuner får bibliotek betydligt mindre resurser och i en del områden har de boende en lång väg till närmsta bibliotek. Samtidigt föreskriver bibliotekslagen att alla ska ha tillgång till biblioteksverksamhet. Denna portalparagraf kan vara svår att uppfylla på grund av skillnader över landet. Alla skillnader är inte heller negativa. Vår studie visar betydelsen av att bibliotekarieprofessionen själva i dialog med invånarna har utrymme och förtroende att formulera verksamheten efter behoven i närsamhället.

“ [---]det ska vara likvärdig tillgång för alla till biblioteksverksamhet. Och det är ju utgångspunkten och därför har man en bibliotekslag för att, ja, det är kommunalt självstyre. Men för att ändå säkerställa den här likvärdigheten så, då försöker man reglera det. ”

2) Det finns ett robust och starkt stöd för biblioteken som en väsentlig del av samhällets infrastruktur, men finansieringen är kortsiktig.

Vår studie visar att beslutsfattare på olika nivåer ser biblioteken som en väsentlig del av samhällets infrastruktur. Trots det är kortsiktiga projektbidrag avgörande för viss biblioteksverksamhet. Det nationella stödet "Stärkta bibliotek" har exempelvis bidragit till att ge kommuner möjlighet att utveckla sin verksamhet. Det har varit ett sätt att minska problemet med ojämlig tillgång till biblioteksverksamhet. Nu har "Stärkta bibliotek" avslutats. Det visar de negativa konsekvenserna av att samhälleliga grundfunktioner som biblioteksverksamhet ofta är beroende av kortsiktig, projektbaserad finansiering för att bedriva nödvändigt utvecklingsarbete.

“ Det skulle behövas mycket mer riktade pengar. Men utan att det bara är projektpengar. För projekt det är bra, men det är lång inkörning, väldigt mycket resurser går åt till att skriva projektansökningar, och sen ska de genomföras, och sen ska det avslutas och sen förväntas det implementeras och då har man inte pengar till det. För det är många som säger det av bibliotekarierna 'det tar för mycket tid det här, vi skulle vilja ha det generellt' men så ser det ju inte ut. ”

3) En konsekvens av nedskärningar i samhället är att biblioteken får ansvar för allt fler sociala uppgifter. Samtidigt används biblioteken, i kraft av sitt starka symbolvärde, som politiska spelbrickor i kulturpolitiska debatter.

Många samhällsfunktioner har skalats ner och flyttat från fysiska kontor till digitala tjänster. Med sitt lagstadgade demokratiska uppdrag fyller folkbiblioteken en väsentlig roll för att alla ska kunna ta del av dessa tjänster och ha kunskap att använda dem. Dessa nya uppgifter kräver medföljande resurser. Det lagstadgade arbetet att verka för demokratis utveckling samt att nå prioriterade grupper har placerat biblioteken mitt i en kulturpolitisk debatt där de i kraft av sitt starka symbolvärde används som politiska spelbrickor. Politiken måste avstå från direkt styrning av biblioteksverksamhet och bibliotekspersonalen behöver tillit, stöd och verktyg för att hantera olika former av konflikter som utspelar sig i biblioteksrummet eller som berör biblioteksverksamheten.

“ ...[vi behöver] fortsätta utveckla tanken om vilken typ av demokratisk arena ett bibliotek är idag. Någonstans måste man ju ändå också ta sig an de här konflikterna som finns, och hur de kan få uttryckt i biblioteken. Man kan inte ta ett steg tillbaka och skydda sig från detta, utan man måste ta steg framåt och se hur vi kan omfamna de här samhällsdebatterna och hantera dem, även på den arenan som biblioteket är.

”

Rekommendationer

Beslutsfattare och andra intressenter på olika nivåer som vi har intervjuat och samtalat med framhåller bibliotekens viktiga roll att bidra till kulturella upplevelser, gemenskap och bildning. Samtidigt berättar företrädare för biblioteksverksamhet att bibliotekens sociala roll riskerar att osynliggöras. De framhåller att styrande på lokal och nationell nivå måste se hur biblioteken kan bidra till demokratisk utveckling, kultur och bildning för att verksamheten också ska kunna uppfylla sådana mål.

Utifrån vår studie och de spänningar vi presenterar ovan vill vi därför lyfta fram följande punkter som viktiga för att stärka bibliotekens roll som social infrastruktur:

- **Folkbibliotekens breda och lagstadgade uppdrag kräver nationell finansiering.**

Folkbibliotek har ett nationellt uppdrag formulerat i bibliotekslagen. På grund av det mycket varierande skatteunderlaget i Sveriges kommuner måste kompletterande statliga medel riktas direkt till verksamheten för att säkerställa likvärdig tillgång till biblioteksverksamhet för alla i hela Sverige.

- **Matcha det starka stödet för folkbiblioteken som en väsentlig del av samhällets infrastruktur med robust och långsiktig finansiering.**

Uppgiften som samhällsbärande social infrastruktur kräver långsiktig finansiering.

- **Politiker ska ge förutsättningar för och ange mål med verksamheten, men inte styra innehållet.**

Bibliotekspersonal har kunskap att omsätta styrdokumentet i verksamhet i samverkan med användarna och med hänsyn till de lokala behoven.

Social infrastruktur som gör skillnad: Folkbibliotekens transformativa kapacitet i ett åtstramat stadsliv

Infrastructuring Libraries in Transformation (ILIT) är projektets namn på engelska.

Infrastructuring the Social: Public Libraries and their Transformative Capacity in Austerity Urbanism

FINANSIERING

ILIT är finansierat av JPI Urban Europe 'ERA-NET Cofund Urban Transformation Capacities (ENUTC) inom Europeiska Unionens forsknings och innovationsprogram Horizon 2020 (Beslut No 101003758).

Projektet finansieras i Nederländerna av The Dutch Research Council (NWO); i Österrike av The Austrian Research Promotion Agency (FFG); och i Sverige av FORMAS och Energimyndigheten.

PERIOD

Maj 2022 – April 2025

WEBSITE

www.transforminglibraries.net

KONSORTIUM

Radboud universitet (Nederländerna)

Lunds universitet (Sverige)

Wiens universitet (Österrike)

CONTACT

info@transforminglibraries.net

